

Przesłanki psychologiczne i psychiatryczne w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Psychological and Psychiatric Reasons in Marriage Annulment Trials

Małżeństwo jako podstawowa komórka życia społecznego stanowi instytucję, która otoczona jest szczególną troską zarówno przez państwo, jak i Kościół. Nic więc dziwnego, że na przestrzeni wieków rozwijało się bardzo dynamicznie zarówno ustawodawstwo małżeńskie, jak również teologia małżeńska¹. Istota małżeństwa zawieranego przez katolików jako sakrament jest w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* ujęta jako pojęcie *matrimoniale foedus*, co oznacza przymierze, stały związek między mężczyzną i kobietą, poprzez który tworzą oni wspólnotę całego życia (*consortium totus vitae*). Zgodnie z kodeksową normą, istotnymi przymiotami małżeństwa są jedność i nierozdzielność. Dlatego też *Kodeks Prawa Kanonicznego* nie przewiduje zarówno rozwodów, jak i unieważnienia małżeństwa². Przed Sądami Biskupimi toczą się sprawy o uznanie małżeństwa kanonicznego za zawarte nieważnie. Jeśli więc sakramentalny związek małżeński został zawarty zgodnie z wymogami prawa kanonicznego (a więc ważnie), żadna władza ludzka nie jest w stanie go rozwiązać³. Celem procesu w sądzie kościelnym jest więc wskazanie i udowodnienie, że dane małżeństwo zostało zawarte nieważnie, czyli że faktycznie nie zaistniało. Unieważnienie bowiem (a więc uczynienie małżeństwa ważnie zawartego nieważnym) w rozumieniu prawa kanonicznego nie różniłoby się od rozwodu. Pojęcie zatem nieważności małżeństwa,

¹ W. Góralski, *Uwagi o niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich na kanwie wyroku Roty Rzymskiej z 21.03.1991 r., casus: Doran*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 3 (1992), s. 32–33.

² M. Greszta, *O pojęciu kanonicznej niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle nowych uregulowań prawnych Kodeksu prawa kanonicznego z 1983*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2000, supl. 1, s. 143–160.

³ R. Szychmiller, *Obowiązki małżeńskie istotne i nieistotne*, „Ius Matrimoniale” 3/9 (1998), s. 115–134.

przyjęte na gruncie prawa kanonicznego, różni się od pojęcia rozvodu czy unieważnienia w prawie cywilnym⁴.

Nowy *Kodeks Prawa Kanonicznego* został promulgowany 25 stycznia 1983 r. przez papieża Jana Pawła II. Sprawy małżeńskie są omawiane w księdze III w tytule VII – *Małżeństwo* – kanony od 1055 do 1062. W rozdziale III znajdujemy poszczególne przeszkody zrywające kanon n. 1083 do 1094. Przeszkodą małżeńską nazwano okoliczność, która na mocy Prawa Bożego lub kościelnego nie pozwala na ważne zawarcie małżeństwa. W prawie kanonicznym do przeszkód małżeńskich należą: przeszkoda wieku, niemocy płciowej, przeszkoda węzła małżeńskiego, różnej religii, przeszkoda święceń, ślubu, uprowadzenia, przeszkoda występku, pokrewieństwa, powinowactwa, przyzwoitości publicznej.

Rozdział IV dotyczy zgody małżeńskiej i w nim zawarty jest kanon 1095, który jest najważniejszy w opiniowaniu psychiatrycznym, gdyż uwzględnia psychiczne przesłanki do stwierdzenia nieważności małżeństwa.

Kanon 1095 – interpretacja w oparciu o współczesną wiedzę psychiatryczną i psychologiczną

Kan. 1095 – *Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy:*

1. *Są pozbawienie wystarczającego używania rozumu.*
2. *Mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych.*
3. *Z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich.*

Kanon ten wymaga szerszego omówienia, ponieważ w sprawach prowadzonych z tytułów zawartych w kan. 1095 są powoływani biegli psychiatrzy i psycholodzy.

Prawodawca kodeksowy umożliwił szersze stosowanie prawa naturalnego i wykorzystanie najnowszych osiągnięć nauk medycznych i psychologicznych, ale nie określił we wspomnianym kanonie ani

⁴ J. Gręźlikowski, *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Częstochowa 2005, s. 151–215.

istotnych obowiązków małżeńskich, ani przyczyn natury psychicznej powodujących niezdolność nupturienta do podjęcia tych obowiązków⁵.

Punkt pierwszy kanonu 1095 (brak wystarczającego używania rozumu), wbrew pozorom, może nastęrczać psychiatrom nieco trudności. Treść tego punktu może być myląca i kojarzyć się tylko z upośledzeniem umysłowym. Osoby, które według tego punktu kanonu są pozbawione *dostatecznego używania rozumu* to nie tylko osoby upośledzone umysłowo (tłumacząc to wprost na język medyczny). W dalszym ciągu, zgodnie ze stanowiskiem Roty Rzymskiej, traktuje się go bardzo szeroko, niemalże tak samo jak w poprzedniej wersji kodeksu, uznaje się, iż nadal chodzi o tzw. zaburzenia (choroby) umysłowe, które powodują, że osoba jest niezdolna do spełniania „aktów ludzkich”. Tradycyjnie zaliczano tutaj chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, upojenie alkoholowe⁶.

Punkt drugi kanonu 1095 z punktu widzenia biegłego jest również mało zrozumiały, gdyż nie zawiera pojęć używanych we współczesnym języku medycznym. Kanoniści wiedzą, że norma 2. kanonu 1095 jest nową dyspozycją prawną w kodeksie Jana Pawła II. Patrząc na problem rozeznania oceniającego, z perspektywy historycznej zagadnienia w nim zawarte nurtowały kanonistów na przestrzeni wieków⁷.

Współczesna jurisprudencja rotalna przyjmuje pojęcie rozeznania oceniającego nie tylko w kontekście zaburzeń umysłowych w znaczeniu tradycyjnym, tzn. sfery poznawczej, krytycznej i oceniającej, ale także sfery wolitywnej, która odnosi się do wolności wyboru⁸. Prawodawca nie określa ściśle, jakie anomalie psychiczne mogą powodować poważny brak rozeznania oceniającego, wskazując jedynie, iż są to problemy zarówno natury psychicznej lub poznawczej, jak również (albo też przede wszystkim) – wolitywnej.

Jednakże biegły psychiatra orzekając w sprawach dotyczących nieważności małżeństwa, nie może odstępować od podstawowej zasady orzekania: najpierw musi stwierdzić, czy istnieje zaburzenie psychiczne, a jeśli tak – to nazwać je, a dopiero potem wnioskować, jaki

⁵ Z. Majchrzyk, *Osobowościowe i psychiczne przesłanki niezdolności do małżeństwa w świetle nowych uregulowań prawnych Kodeksu prawa kanonicznego 1989 r.*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2000, supl. 1(9), s. 143–160

⁶ Tamże.

⁷ E. Górecki, *Poważny brak rozeznania oceniającego jako tytuł nieważności małżeństwa*, w: *Kościelne Prawo Procesowe Materiały i studia*, Sandomierz 2003, t. 3, s. 9–24

⁸ M. Kowalski, *Brak rozeznania oceniającego. Problemy interpretacyjne*, w: *Kościelne Prawo Procesowe. Materiały i studia*, s. 49–72

ma ono wpływ w konkretnej sytuacji opiniowanego na jego zdolność do zawarcia małżeństwa⁹. Zgodnie z prawem kanonicznym, oczekuje się bowiem, iż narzeczeni muszą być w pełni zorientowani i w pełni w sposób krytyczny akceptować wszystkie atrybuty małżeństwa.

Nie ulega wątpliwości, że w oparciu o kan. 1095 n. 2. w orzekaniu w oparciu o ten punkt większymi kompetencjami fachowymi dysponują psycholodzy niż psychiatrzy, ponieważ w dużej mierze zachodzi tutaj potrzeba analizy procesów motywacyjnych podjętej decyzji o małżeństwie¹⁰.

Po promulgowaniu *Kodeksu Prawa Kanonicznego* w literaturze kanonistycznej spotykamy się z trzema przymiotami *icapacitas assumendi* (niezdolności psychicznej), są to: ciężkość, uprzedniość i trwałość. W tym wypadku nie wystarczą takie cechy psychiczne, które powodują trudności w każdym życiu małżeńskim i zmuszają do wyrzeczeń¹¹.

Podkreśla się, że w tym względzie jedynie obecność poważnej anomalii, w zasadniczy sposób naruszającej zdolność rozumienia istoty małżeństwa i wolę kontrahenta, czyni małżeństwo nieważnym. „Przymiot uprzedniości” oznacza, że niezdolność ta istniała już w okresie przedślubnym. Według niektórych kanonistów, wymóg ten jest niezbędny dla udowodnienia, że niezdolność ta istniała w samym momencie zawierania umowy małżeńskiej. Niezdolność należy uważać także za uprzednią, jeśli wystąpiła dopiero po zawarciu małżeństwa, lecz pochodzi z przyczyny już istniejącej w chwili zawierania małżeństwa. Spotyka się i inne poglądy w tej kwestii, według których wymóg uprzedniości jest zbędny, wystarcza bowiem, aby niezdolność istniała tylko w chwili zawierania małżeństwa¹².

Niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich powinna odznaczać się trwałością, nie należy jednak mówić o trwałości absolutnej. Podkreśla się jednak, że prawdziwa, a więc ciężka niezdolność musi być z natury swej trwała.

⁹ S. Kołakowski, *Psychiczna zdolność do złożenia oświadczenia woli, zawarcia małżeństwa oraz wyrażenia zgody na leczenie – różnice i podobieństwa*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2000, supl. 1(9), s. 161–170.

¹⁰ Tamże.

¹¹ S. Paździor, *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999, s. 13–111.

¹² F.M. Pompeda, *De incapacitate assumendi obligations matrimonii essentials. Potissimum iuxta rotalem jurisprudentiam*, „Periodica” Vol. 75 (1986), s. 151–168.

Rola biegłego w opiniowaniu sądowo-psychiatrycznym

W *Kodeksie Prawa Kanonicznego* instytucja biegłego istnieje jako element środka dowodowego. Sąd w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych, celem zrozumienia rozstrzyganej kwestii, może i powinien skorzystać z usług biegłego, który posiada stosowną wiedzę. Biegły występuje w roli swoistego „pomocnika sądu”. Tak powszechny udział biegłego w kościelnym postępowaniu sądowym, w szczególności w kanonicznym procesie małżeńskim, wynika z faktu, że znacząca część procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest prowadzona z tytułów objętych przez kanon 1095 n.1–3.

Zarówno w prawie cywilnym, jak i kanonicznym do biegłego nie należy rozstrzyganie zagadnień prawnych – w sferze prawa sąd jest „najwyższym biegłym”¹³. Papieska komisja do spraw interpretacji tekstów prawnych przygotowała instrukcję *Dignitas Connubii* (Godność małżeństwa), którą promulgowano 25 stycznia 2005 r. i jest ona szczegółowym komentarzem norm zawartych w KPK z 1983 r.¹⁴ Zgodnie z ww. instrukcją, w art. 203 par. 1–2 stwierdza się, że *W sprawach z tytułu impotencji lub wady konsensusu z powodu choroby umysłowej lub niezdolności, o których mowa w kan. 1095, sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wynika, że wyrażnie niepotrzebne*¹⁵.

W podejmowaniu decyzji odnośnie do dowodu z opinii biegłego w kanonicznym procesie małżeńskim sędzia uwzględnia dwa kano-ny procesowe: kan. 1574, który mówi, iż z pomocy biegłych należy skorzystać, ilekroć na podstawie nakazu prawa lub sędziego jest konieczne ich przesłuchanie i opinia, oparte na doświadczeniu lub wiedzy, dla potwierdzenia jakiegoś faktu lub poznania prawdziwej natury jakiejś rzeczy^{16,17}.

Kanon 1575 mówi natomiast o tym, że do sędziego należy nominacja biegłych, po wysłuchaniu lub na wniosek stron, albo jeżeli się

¹³ A. Dziega, *Miejsce biegłego w strukturze kościelnego procesu o nieważność małżeństwa*, w: *Historia et IUS. Księga pamiątkowa ku czci Ks. Prof. Henryka Karbownika*, red. A. Dębiński, G. Górski, Lublin 1998, s. 353–360.

¹⁴ B. Nowakowski, *Nowe regulacje procesowe w Dignitas connubii – wybrane zagadnienia*, „Seminare” 28 (2010), s. 55–64.

¹⁵ E. Kordyjak-Starcewska, A. Araszkievicz, *Rola biegłego psychiatry w opiniowaniu o nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym*, „Psychiatria”, t. 6, Nr 4, s. 36–38.

¹⁶ A. Dziega, *Powołanie biegłego do udziału w kanonicznym procesie o unieważnienie małżeństwa*, Lublin 1992, s. 70–79.

¹⁷ J.L. Young, E.E. Griffith, *Understanding due discretion of judgment Catholic marriage court*, „Academy Psychiatry and the Law” Vol. 19 (1991) 2, s. 109–118.

zdarzy – dopuszczenie relacji zrobionych już przez innych biegłych. W kan. 1577 zawarte są wymogi stawiane biegłemu i jego opinii:

§1 Sędzia uwzględniając propozycje wskazane przez strony, winien określić swoim dekretem poszczególne punkty, których ma dotyczyć opinia biegłego.

§2 Biegłemu należy przesłać akta sprawy i inne dokumenty i pomoce, których może potrzebować do właściwego i wiernego wypełnienia zadania.

Sędzia po wysłuchaniu zdania samego biegłego winien wyznaczyć czas, w którym należy dokonać przesłuchania i przedstawić opinię¹⁸. Sporządzając relację, biegły powinien jasno wskazać, na podstawie jakich dokumentów upewnił się o tożsamości osób badanych, jaką metodą i w jaki sposób postępował w wykonaniu zleconego mu badania oraz na jakich argumentach oparł swoje końcowe wnioski (kan. 1578 §2).

W celu określenia, jakie są najczęstsze przesłanki psychologiczne i psychiatryczne w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, poddano analizie 72 opinie sądowo-psychiatryczne wydane w Sądzie Biskupim Diecezji Pelplińskiej w latach 1998–2008. Były to opinie, które wydano w związku z kan. 1095 n. 1–3, określające przyczyny nieważności małżeństwa z powodu braku dostatecznego używania rozumu, poważnego braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych oraz z przyczyn natury psychicznej i niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, uwzględniając przyczyny psychiatryczne (poszczególne zaburzenia psychiczne).

Wśród analizowanych 72 opinii wydanych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym stwierdzono następujące przesłanki psychiatryczne: osobowość niedojrzała – 18 opinii; osobowość dysocjalna – 11 opinii; osobowość chwiejna emocjonalnie – 2 opinie; osobowość schizoidalna – 1 opinia; osobowość histrioniczna – 1 opinia; schizofrenia paranoidalna – 12 opinii; zaburzenia afektywne dwubiegunowe – 1 opinia; uzależnienie od alkoholu – 17 opinii; uzależnienie mieszane – 2 opinie; uzależnienie od opiatów – 2 opinie; patologiczny hazard – 2 opinie; upośledzenie umysłowe – 1 opinia; brak lub utrata potrzeb seksualnych – 1 opinia; homoseksualizm – 1 opinia.

¹⁸ T. Rozkrut, *Walog opinii biegłego w kanonicznym procesie małżeńskim (studium historyczno-prawne)*, Tarnów 2002, s. 61–112.

Tabela 1. Procentowy udział poszczególnych przesłanek psychiatrycznych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym.

nr	Rozpoznanie	ICD10	n	%
1.	Osobowość niedojrzała	-	18	25
2.	Osobowość dysocjalna	F60.2	11	15,3
3.	Osobowość chwiejna emocjonalnie	F60.3	2	2,8
4.	Osobowość schizoidalna	F60.1	1	1,4
5.	Osobowość histrioniczna	F60.4	1	1,4
6.	Schizofrenia paranoidalna	F20.0	12	16,5
7.	Zaburzenia afektywne dwubiegunowe	F.31	1	1,4
8.	Zespół uzależnienia od alkoholu	F10.2	17	23,6
9.	Uzależnienie mieszane	F19.2	2	2,8
10.	Uzależnienie od opiatów	F11.2	2	2,8
11.	Patologiczny hazard	F63.0	2	2,8
12.	Brak lub utrata potrzeb seksualnych	F52.0	1	1,4
13	Homoseksualizm	-	1	1,4
14.	Upośledzenie umysłowe umiarkowane	F71	1	1,4
		suma	72	100

Traktując przyczyny stwierdzania nieważności małżeństwa z perspektywy „grupowej” charakterystyki zaburzeń, stosując podział na: zaburzenia osobowości, choroby psychiczne, uzależnienia, zaburzenia seksualne oraz upośledzenie umysłowe, najliczniejszymi przesłankami są zaburzenia osobowości, w tym osobowość niedojrzała (45,9 proc.), następnie uzależnienia (32 proc.), dopiero na trzecim miejscu znajdują się przesłanki, które także w prawie cywilnym skutkują unieważnieniem małżeństwa, tj. schizofrenia i zaburzenia afektywne (szczególnie zaburzenia dwubiegunowe – 17,9 proc.).

Tabela 2. Procentowy udział przesłanek psychiatrycznych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym z podziałem na zaburzenia osobowości, choroby psychiczne, uzależnienia, zaburzenia seksualne, upośledzenie umysłowe.

Zaburzenia osobowości, w tym osobowość niedojrzała	Uzależnienia (alkohol, narkotyki, uzależnienie mieszane, patologiczny hazard)	Choroby psychiczne (schizofrenia CHAD)	Zaburzenia seksualne w tym homoseksualizm	Upośledzenie umysłowe
F60,ON	F10-F19	F20,F31	F52,H	F71
45,9	32	17,9	2,8	1,4

Nie orzekano nieważności małżeństwa z kan. 1095 n. 1 (nieodstępczego używania rozumu); najczęściej w stwierdzeniu nieważności

małżeństwa podstawą była niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej – 55,1 proc. (n=54).

Wśród analizowanych opinii 73 proc. (n=52) opinii biegli wydawali tylko na podstawie analizy danych z dokumentacji medycznej i wywiadów od stron powodowych.

Nie jest sprawą sporadyczną, iż w procesach kościelnych czynnego udziału odmawia strona pozwana, rzadziej powodowa, argumentując to pismem skierowanym do trybunału lub całkowicie ignorując pierwsze akty procesowe, takie jak powiadomienie o przyjęciu skargi powodowej czy wezwanie na zawiązanie sporu¹⁹.

Pierwszą z nich jest sytuacja, kiedy strona zdaje się na „sprawiedliwość trybunału”, kiedy to strona żywi niechęć do Kościoła lub jest innego wyznania lub religii, nie interesuje się biegiem procesu i nie bierze w nim udziału, ale oczekuje decyzji Sądu o swoim małżeństwie.

Możliwa jest także sytuacja, kiedy strona pozwana nie stawia się na wezwanie ani nie przedstawi wystarczającego usprawiedliwienia nieobecności, sędzia może orzec wówczas jej nieobecność w sądzie. Stronę, którą uważa się za prawnie nieobecną, zawiadamia się jedynie o formule wątpliwości i wyroku. W końcu jest także sytuacja, w której pomimo usilnych starań nie daje się ustalić miejsca pobytu strony^{20,21}.

W tych wszystkich sytuacjach rola biegłego jest bardzo trudna, gdyż opinia wydana tylko na podstawie danych zawartych w aktach sprawy może zawierać jednoznaczne wnioski wówczas, gdy zgromadzony materiał dowodowy jest wystarczająco obszerny, jednoznaczny, zawiera niezbitę dowody na to, że nieprawidłowe funkcjonowanie danej osoby w małżeństwie doprowadziło do jego rozpadu, a nastąpiło to w wyniku zaburzeń psychicznych (osobowościowych) kontrahenta²².

¹⁹ B. Nowakowski, *Nowe regulacje procesowe w Dignitas connubii – wybrane zagadnienia*, s. 55–64.

²⁰ R.W. Guiry, *Canonical and psychological reflection on the vetitum in today's tribunal*, “The Jurist” Vol. 49 (1989), s. 191–209.

²¹ P. Majer, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” t. 7 (2002) 13, s. 185–187.

²² M. Drogowski, *Niezdolność psychiczna do podjęcia i wypełniania istotnych obowiązków małżeńskich jako przyczyna nieważności małżeństwa kościelnego. Aspekt sądowo-psychiatryczny*, Gniezno 2006, s. 17–18.

Przykład opinii wydanej do sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Opinia wydana zgodnie z postanowieniem Sądu Biskupiego, na podstawie danych z akt sprawy, dotycząca stwierdzenia nieważności małżeństwa F/W.

Celem opinii było stwierdzenie, czy u pozwanego PF zachodzi, względnie zachodził, poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich i czy istniał on w chwili zawarcia małżeństwa. Czy brak rozeznania oceniającego miał charakter ciągły, względnie okresowy. Czy w chwili zawarcia małżeństwa strona miała poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich.

Dane z akt sprawy

W piśmie z dnia 28 sierpnia 2003 r., kierowanym do Sądu Biskupiego, powódka KF podaje m.in. historie z małżeństwa odnoszące się do swojego stanu psychicznego i funkcjonowania, a także motywów działania w okresie narzeczeństwa, jak i małżeństwa, a także przyczyn jego rozpadu: *Poznaliśmy się za pośrednictwem pisma rolniczego „Farmer”. Napisałam ogłoszenie, iż poznam kawalera, katolika bez nałogów, który w przyszłości chciałby zamieszkać na wsi i prowadzić ze mną gospodarstwo rolne (...).*

W czasie narzeczeństwa pozwany wielokrotnie użalał się nad swoim losem, mówił, że jest gnębiony przez ojca, który wmawiał mu, że nadaje się tylko na parobka, że ojca nie interesuje dobro rodziny, tylko zadaje im pracę, a oni muszą ją wykonywać. W późniejszym okresie dowiedziałam się, że ojciec Piotra miał w środowisku opinię osoby konfliktowej. Piotr był małowówny, gdy przyjeżdżali do nas goście, nie rozmawiał z nimi, a gdy się o to denerwowałam, mówił, że się wstydzi. Miał też trudności w nauce, swoją edukację zakończył na szkole podstawowej z jedną oceną dostateczną, jedyną bdb – z WF-u, a pozostałe oceny mierne. Ojciec nie zabierał go na uroczystości, a jeśli ktoś przyjeżdżał do nich, to jemu kazał iść do pracy (...).

Miał zmienne nastroje (huśtawkę nastrojów). Bardzo szybko od optymizmu przechodził w pesymizm. Kłótnie sprawiały mu satysfakcję. Moje lzy, prośby, tłumaczenia, plany na przyszłość nie interesowały go.

W piśmie z dnia 14 grudnia 2003 r. pozwany ustosunkował się do podanych przez powódkę zarzutów: *Katarzyna jeździła z rodzicami na wywiady do mojej parafii na temat mojej rodziny i bardzo dobrze*

znała moją rodzinę z opowiadań ludzi. Moi rodzice nie jeździli zbierać informacji o rodzinie F. Ślub miał być po roku znajomości, Katarzyna i jej rodzice nie chcieli zgodzić się na tę orkiestrę i fotografa, co zamówili moi rodzice. Katarzyna dosłownie pokłóciła się z moim ojcem, mój tata powiedział, że nie ustąpi i tak ślub został odłożony. Przez drugi rok rodzice robili wszystko, żebym się tam nie ożenił. (...) Po Polsce nie jeździłem (...) Katarzyna z byle powodu płakała. Płacz był u niej na zawołanie. Ubierać mi się nie było wolno tak jakbym chciał, tylko pod ich dyktando. Nie podobało im się nawet to, że często chodzę do ubikacji, bo co jak tam robię. Miałem zaburzenia żołądkowe, schudłem 11 kg przez 4 miesiące, kiedy tam mieszałem. (...) Pewnego dnia nie wytrzymałem i pojechałem do domu, wróciłem o 24.00, brama była zamknięta, więc spałem w samochodzie. Co do planów na przyszłość, to uzgadniała je mama Katarzyny, dziecko mogliśmy mieć dopiero za rok, a mnie powiedziała, żebym nie narobił szóstki, jak mój tata.

Pozwany był dwukrotnie wzywany listownie na badanie, jednak nie stawił się. Dwukrotnie dzwoniła w tej sprawie jego mama, informując, że syn nie zgłosił się na badanie.

Omówienie

Dostępny materiał nie zawiera danych, które pozwalałyby na jednoznaczne rozpoznanie u pozwanego objawów choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego czy zaburzeń nerwicowych. Z dokumentacji wynika jednak, iż pozwany miał trudności w nauce, uzyskał wykształcenie podstawowe, miał trudności z realizacją służby wojskowej, uciekł z wojska. Jest opisywany jako osoba niedojrzała emocjonalnie, zależna od rodziców, ale jednocześnie unikająca podporządkowania się autorytetom. W swoim zachowaniu opisywany jest jako zmienny w nastrojach, niestały w dążeniach.

Wnioski

Pozwany w chwili zawierania związku małżeńskiego, z uwagi na osobowość niedojrzałą, ujawniał poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich. Opisywany poważny brak rozeznania oceniającego istniał już przed zawarciem związku małżeńskiego i w chwili jego zawarcia spełniał kryterium ciężkości i ciągłości.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono przesłanki psychologiczne i psychiatryczne w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa w oparciu o kanon 1095 p. 1–3 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*. Analizie statystycznej poddano opinie sądowo-psychiatryczne wydane w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa w Sądzie Biskupim Diecezji Pelplińskiej w latach 1998–2008.

Przesłankami do stwierdzenia nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym są zarówno choroby psychiczne, jak i inne zaburzenia psychiczne, m.in. zaburzenia osobowości, uzależnienia, upośledzenie umysłowe. Najczęstszą przesłanką stwierdzaną w przypadku nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym jest rozpoznanie niebędące chorobą psychiczną – jest to osobowość niedojrzała.

W przypadku opiniowania sądowo-psychiatrycznego ważną kwestią są kwalifikacje naukowe biegłego oraz znajomość orzecznictwa kanonicznego, szczególnie Trybunału Roty Rzymskiej, na temat nieważnego konsensusu małżeńskiego, wywołanego przede wszystkim przez zaburzenia natury psychicznej. Ponieważ język używany w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* czy też w instrukcji *Dignitas Connubii* znacznie różni się od tego używanego w języku „psychiatrii”, pewną trudność może stanowić przełożenie i znalezienie płaszczyzny porozumienia między sędzią Sądu Biskupiego a biegłym psychiatrą. Wymaga to także od sędziego pewnej, chociażby minimalnej, wiedzy na temat psychopatologii. Dlatego ważnym jest, aby wnioski biegłego zawarte w opinii były jasne, precyzyjne, logiczne i napisane językiem zrozumiałym dla „laika”.

Summary

The article presents psychological and psychiatric reasons in marriage annulment cases based on Canon 1095 nos. 1–3 of the Code of Canon Law. The legal and psychiatric opinions issued in marriage annulment cases in the Bishop's Law Court of the Diocese of Pelplin in 1998–2008 were subject to statistical analysis.

The reasons which may lead to nullity of marriage in the Code of Canon Law include both mental illnesses and psychical disorders such as personality disorders, addictions and intellectual disability. The most frequent impediment in canonical court rulings is not a mental illness but the immature personality disorder.

A significant issue in the legal and psychiatric opinion process is the qualifications of judicial experts and their familiarity with canonical court rulings, especially those of the Roman Rota Tribunal, on the nullification of marriage resulting primarily from psychical disorders. Since the language of the Code of Canon Law and the *Dignitas Connubii* Instruction differs considerably from that used in psychiatry, it may be difficult to find a basis for consent and mutual understanding between a Bishop's Law Court judge and a judicial expert on psychiatry. Consequently, such a judge should also have at least a basic knowledge of psychopathology. Therefore, it is vital that a judicial expert's conclusions in the final opinion should be clear, precise, logical and presented in a way intelligible to an outsider.